

ATVIROSIOS PROGRAMOS: SOCIALINIS REIŠKINYS, NAUJA VADYBA, NAUJI VERSLO MODELIAI

Žilvinas Jančoras

Vilniaus Gedimino technikos universitetas
El. paštas: zilvinas.jancoras@aki.vgtu.lt

Santrauka. Nagrinėjamos atvirosios (laisvosios ir atvirojo kodo) programinės įrangos egzistavimo prielaidos, jų kūrimo, finansavimo, konkurencijos modeliai. Atskleidžiama laisvosios programinės įrangos, kaip socialinio reiškinių, ir atvirojo kodo programinės įrangos, kaip technologinių bei vadybinių naujovių kūrimo, terpė. Analizuojama socialinių ir verslo procesų sąveika.

Reikšminiai žodžiai: laisvoji programinė įranga, atvirasis kodas, verslo modeliai, vadyba, licencijos.

Įvadas

Nemokamas sūris būna tik pelėkautuose, tačiau internete vis daugėja nemokamos programinės įrangos. Tai – skaitmeniniai pelėkautai, dovanų ekonomika (angl. *Gift Economy*) (Cheal 1988), socialinis reiškiny, nauja filosofija, naujas marketingas ar nauji verslo modeliai? Kiek klausimų, tiek pat ir atsakymų. Nemokamai gauname virusus mokamai operacinei sistemai, tačiau nemokamai operacinei sistemai juos turbūt reikėtų pirkti?

Šiame straipsnyje nagrinėsime atvirąsias programas, aiškinsimės, kaip atsirado laisvosios programinės įrangos ir atvirojo kodo programinės įrangos judėjimai, kuo jie panašūs ir kuo skiriasi. Analizuosime vartotojų ir verslo santykių kaitą, naujų verslo modelių kūrimą. Nagrinėsime žmonių, organizacijų ir valstybių paramos laisvosios programoms priežastis.

Panašūs ir skirtingi judėjimai

Pirmasis – tai laisvųjų programų (angl. *Free Software*) judėjimas, atstovaujamas Laisvųjų programų fondo (angl. *Free Software Foundation*) ir GNU projekto.

Antrasis – tai atvirojo kodo (angl. *Open Source*) judėjimas, atstovaujamas organizacijos Atvirojo kodo iniciatyva (angl. *Open Source Initiative*).

Dėl panašių programinės įrangos platinimo bei naudojimo sąlygų šie judėjimai dažnai painiojami, suprantami kaip vienas, sujungiami bendru pavadinimu. Angliškai vartojamas akronimas FOSS arba FLOSS (angl. *Free Libre Open Source Software*) lietuviškas, abu judėjimus apimantis, terminas – *atviroji programinė įranga* (Dagienė 2004), tačiau šių judėjimų ideologija ganėtinai skiriasi (Stallman 2005).

Laisvoji programinė įranga – tai socialinis reiškiny

Laisvosios programinės įrangos filosofijos pagrindas – vartotojų laisvė. Laisvosios programinės įrangos apibrėžimas nustato šias būtinas sąlygas, kad programinę įrangą būtų galima vadinti laisvąja:

- laisvė naudoti programą bet kokiems tikslams;
- laisvė išstudijuoti, kaip programa veikia, ir pritaikyti ją savo reikmėms. Tam būtinas priėjimas prie pradinį programos tekstų;
- laisvė platinti kopijas tam, kad galėtumėte pagelbėti savo kaimynui;
- laisvė tobulinti programą ir išleisti šiuos patobulinimus į viešumą, kad iš to turėtų naudoti visa bendruomenė. Tam būtinas priėjimas prie pradinį programos tekstų (The Free Software Definition 2010).

Pagal laisvosios įrangos filosofiją atviri pradiniai programos tekstai (atvirasis kodas) savaime nėra vertybė – tai tik būtinybė siekti vartotojų laisvės. Pagrindinis laisvosios programinės įrangos judėjimo siekis – garantuoti, kad programinė įranga niekam nepriklausytų, t. y., kad niekas neturėtų turtinių autorinių teisių, ir visi laisvai galėtų ją naudoti. Šio judėjimo ideologija panaši į žydų Kibucų ideologiją (Kibucas 2010). Jeigu kažkas idėjo pastangų sukurti laisvąją programinę įrangą, tai kitas kūrėjas, pasinaudamas šiuo įdirbiu, ir sukūręs (patobulinęs) programinę įrangą, negali drausti kitiems ja naudotis. Neetišku dalyku laisvųjų programų kūrėjai laiko pelnymąsi iš svetimų pastangų, t. y. jeigu kažkas sukūrė laisvąją programinę įrangą, tai kitas negali jos paversti nuosavybine programa.

Siekis užtikrinti vartotojų laisvę įgyvendinamas per programinės įrangos licencijas. Laisvųjų programų licencijų grupė buvo pavadinta *copyleft*, siekiant pabrėžti visiškai priešingą negu *copyright* ideologiją – „toliau platinami programą jūs negalite pridėti apribojimų, atimančių kitų žmonių teises į pagrindines laisves. Ši taisyklė neprieštaruoja pagrindinėms laisvėms; priešingai – ji jas saugo“ (www.gnu.org/philosophy/free-sw.html).

Populiariausia *copyleft* licencija – bendroji viešoji licencija GPL (angl. *General Public License*). Ji draudžia laisvąją programą ar jos dalį padaryti užimta (nuosavybine). Tai labai svarbus reikalavimas, dėl kurio laisvosios programinės įrangos judėjimas susilaukia daug kritikos, ypač iš nuosavybinių programų kūrėjų (Wildstrom 2004).

Laisvosios programinės įrangos šalininkai akcentuoja vartotojų laisvę, dėl kurios gali formuotis bendruomenė. Programinės įrangos laisvė reikalinga socialiniams uždaviniams spręsti, sudarant galimybę bendradarbiauti, kurti, dalintis, padėti artimui (bendruomenės nariui) ir apsaugoti vartotojus nuo „vergovės“ monopolistinėms korporacijoms. Šis laisvės siekis darosi dar aktualesnis, kai vis dažniau yra skaitmeninamos įvairios gyvenimo ir kultūros sritys (Stallman 2009).

Laisvosios programinės įrangos judėjimas – tai socialinis reiškinys, vartotojų teisių ir laisvių gynimo judėjimas.

Žmonių jungimosi į laisvųjų programų bendruomenes priežastys

Kodėl kūrėjas (žmogus, žmonių grupė ar įmonė) dovanoja savo kūrinį ar indėlį (programavimo, organizavimo, rinkodaros) bendruomenei? Suteikia galimybę savo veiklos rezultatais naudotis visiems, nesvarbu, koku tikslu – asmeniniu ar susijusiu su organizacija, siekiant ar nesiekiant pelno.

Žmogaus prigimtis yra duoti, o ne imti. Duodamas (kurdamas) žmogus jaučiasi gerai, jaučiasi reikalingas, jaučiasi bendruomenės dalimi. Aukodamas savo žinias bei laiką žmogus gali pasiekti ir pragmatiškų rezultatų kaupdamas nematerialų kapitalą (Zeitlyn 2003). Dalyvavimas viešame projekte – gera terpė mokytis, įgyti patirties, susipažinti su kitais programuotojais. Savo profesionalumo įrodymas – geras būdas išgarsėti ir didelė tikimybė gauti gerai apmokamą darbą.

Kokie jausmai užvaldo žmogų, kai jis neatlygintinai gauna jam reikalingą programinę įrangą? Tikėtina, kad dėkingumas.

Jokia programinė įranga nėra ideali. Kaip juokauja programuotojai: „kiekviena programoje surasta klaida yra

priešpaskutinė“. Koks jausmas apima naudotoją, kai dirbant su programa įvyksta klaida ir programa „lūžta“, „stringa“ ar panašiai? Tikriausiai tai susierzinimas, pyktis, įniršis. Kai pyktis praeina ir naudotojas kompiuterio ekrane pamato prašymą pranešti apie klaidą ir taip prisidėti prie laisvosios programinės įrangos tobulinimo, dauguma naudotojų tai padaro jausdami dėkingumą programos kūrėjams ir tikėdamiesi ateityje naudotis tobulesne programa.

Ar tai galioja nuosavybinės programinės įrangos atveju? Jeigu naudotojas brangiai (kai reikia mokėti, visada atrodo brangu) sumokėjo už programinę įrangą ir bedirbant su ja įvyksta klaida, ką tada jaučia naudotojas? Tikriausiai tai susierzinimas, pyktis, įniršis. Kai pyktis praeina ir naudotojas kompiuterio ekrane pamato prašymą pranešti apie klaidą, ką tuomet jaučia naudotojas? Apmauda, kad brangiai pirкта programa netobula, ir tai, kad gamintojas prašo jo (naudotojo) nemokamai prisidėti prie programos tobulinimo tam, kad gamintojas galėtų dar daugiau uždirbti parduodamas programos atnaujinimą.

Kai sumokama už programinę įrangą, veltutai paprastai nenorima taisyti klaidų veltui (The Apache Software Foundation 1999).

Žmonės suvokia verslo procesus ir nemėgsta būti laikomais pinigų šaltiniu, vartotojai nori sąžiningos partnerystės santykių.

Atvirojo kodo programinė įranga – tai programų kūrimo metodika

1997 m. Eriko Reimondo knyga „Katedra ir turgus“ (2001) – įtikinamas manifestas, išreiškęs atvirojo kodo revoliuciją, padėjęs išjudinti, stumti į priekį šį programinės įrangos kūrimo požiūrį bendradarbiaujant, suteikė postūmį atsirasti „atvirojo kodo“ terminui.

Dažnai teigiama, kad atvirojo kodo programinės įrangos pavadinimas atsirado dėl angliško žodžio *free* dviprasmiškumo – anglų kalboje žodis *free* gali reikšti „laisvas“ arba „nemokamas“. Tai įneša painiavos ir lemia neteisingą dėmesio sutelkimą į programinės įrangos kainą. Tačiau ir atvirojo kodo pavadinimas nėra vienprasmis – tai, kad programos išeities tekstai paviešinti, nereiškia, jog ji yra laisvoji, viską nulemia naudojimo sąlygos aprašytos licencijoje. Greitai paaiškėjo, kad naujas (atvirojo kodo) pavadinimas suvienijo žmones, kuriuos sieja visai kita ideologinė platforma negu laisvųjų programų šalininkus.

Atvirojo kodo iniciatyva (*Open Source Initiative* 2010) vienija žmones, orientuotus į praktinius efektyvesnio programavimo ir konkuravimo rinkoje aspektus. Be-

veik visa atvirojo kodo programinė įranga yra ir laisvoji programinė įranga, todėl daugeliui nesuvokiama, koks gi skirtumas tarp laisvosios ir atvirojo kodo programinės įrangos. Takoskyros esmė yra vertybės ir tikslai: laisvoji programinė įranga – tai socialinis reiškiny, atvirojo kodo programinė įranga – tai programų kūrimo metodika ir konkurenciją skatinantys nauji verslo modeliai.

Atvirojo kodo programų kūrimas – tai nauja kūrimo bendradarbiaujant ir resursų sutelkimo bei koordinavimo metodika.

Verslo įmonių dalyvavimo kuriant laisvas programas priežastys

Pagrindinis stimulus, skatinantis verslo įmones dovanoti bendruomenei savo arba pagal užsakymą sukurtas ir apmokėtas programas, – tai darbo sąnaudų taupymas ir išlaidų mažinimas. Tarkime, įmonė A prekes ar paslaugas parduoda vietinėje rinkoje ir efektyvesniam jos darbui reikia specifinės programinės įrangos. Jeigu tokia programa jau sukurta ir parduodama, galima ją nusipirkti. Bet jeigu esanti rinkoje programa per brangi arba tinkamos nėra, reikia užsakyti jos sukūrimą. Įmonė A, susikūrusi sau specifinę programinę įrangą, gali jos niekam nerodyti, laikui bėgant užsakinėti pataisymus, patobulinimus ir praplėtimus. Tačiau yra didelė tikimybė, kad kitoje rinkoje veikianti panašaus profilio įmonė B darys tą patį. Abi įmonės užsakys panašų darbą ir jį apmokės. Jeigu tokių įmonių yra ne dvi, bet dvidešimt, o gal du šimtai, tai visos jos patirs išlaidų kurdamas analogiškas programas. Bet jeigu viena iš įmonių savo užsakytą programą padovanos bendruomenei, tai tikėtina, kad kitos įmonės nebekurs programų lygiagrečiai, o ims naudotis laisvąja programa. Atsiradus daugiau naudotojų, efektyviau surandamos klaidos ir, kaip minėta anksčiau, naudotojai noriai apie jas praneša. Kuo daugiau naudotojų, tuo daugiau gerų idėjų, kaip programą patobulinti, praplėsti funkcionalumą. Keisčiausia yra tai, kad dauguma įmonių, naudojančių laisvasias programas, sutinka apmokėti klaidų taisymo ar programos tobulinimo išlaidas. Taip visos įmonės taupo pinigus ir sukuria kokybišką konkurencingą rinkoje laisvąją programinę įrangą.

Kompiuterių gamintojų interesas

Vis didesnę vartotojų išlaidų kompiuteriams dalį sudaro programinė įranga. Dėl to kompiuterių gamintojai praranda dalį pajamų. Pigiau yra sukurti ir padovanoti vartotojams programą, negu parduoti tik kompiuterius ir versti vartotojus įsigyti svetimą brangią programinę įrangą.

Panagrinėkime *IBM* ir *GNU/Linux* atvejį.

- *IBM*, įkurta 1911 m. Niujorke, yra viena stambiausių kompiuterių gamintojų pasaulyje.
- *Linux-Unix* šeimos operacinės sistemos branduolys 1991 m. sukurtas Helsinkio universiteto studento Linus Torvalds.

Dažnai *Linux* vadinamas ne branduoliu, o visas operacinės sistemos ir vartotojų programų komplektu. Sistemą sudaro *Linux* branduolys, programinė įranga iš *GNU* projekto bei kitos atvirosios programos ir pagalbiniai įrankiai. Todėl operacinę sistemą tiksliau būtų vadinti *GNU/Linux*.

IBM yra lyderė serverių (darbo stočių) rinkoje. Serverių darbas priklauso ne tik nuo aparatinės, bet ir nuo stabilaus programinės įrangos darbo, todėl aparatinės įrangos gamintojams reikalinga patikima operacinė sistema. Kadangi *IBM* nepavyko sukurti savo populiarios operacinės sistemos, tai parduodama serverius *IBM* buvo priversta parduoti ir monopoliste tapusios *Microsoft* (www.microsoft.com) operacinę sistemą. Tačiau rinkoje populiarėjant *GNU/Linux* operacinei sistemai, *IBM* pamatė galimybę padidinti savo pardavimus ir įgyti konkurencinį pranašumą parduodama savo serverius, parengtus darbui su *GNU/Linux* operacine sistema. Nesigilinsime į konkuruojančių operacinių sistemų privalumus ir trūkumus, tik priminsime, kad *GNU/Linux* operacinė sistema yra laisvoji ir ją įsidiesti galima nemokamai. Todėl, naudotojo požiūriu, *IBM* serveriai tarsi tampa pigesni ir patrauklesni. Tam, kad serveriai būtų parengti patikimam darbui su *GNU/Linux* operacine sistema, reikėjo pradėti bendradarbiauti su atvirosios programinės įrangos kūrėju bendruomene ir ypač su *Linux* branduolio projekto programuotojais. Iš šio bendradarbiavimo abi pusės gavo naudos: *IBM* finansinės (padaugėjo pardavimų) ir rinkodarinės (įgijo vartotojų palankumą), atvirosios programinės įrangos kūrėjų bendruomenė – moralinės (rimtas pripažinimas), metodinės (bendradarbiavimas su *IBM* specialistais), materialinės (pama projektams, nuosavybinių patentų ir programinių sprendimų išlaisvinimas ir galimybė naudoti atvirosiose programose).

Atvirųjų programų kūrimą remia vyriausybės

Yra nemažai priežasčių, kodėl vyriausybės galėtų / turėtų remti atvirųjų programų kūrėjus:

Monopolizmas. Dauguma šalių rūpinasi savo vartotojais ir siekia apriboti monopolijų išsigalėjimą, tačiau sukurti konkurentus esamoms programinės įrangos monopolijoms nei politikai, nei vyriausybės neturi efektyvių priemonių. Atvirųjų programų judėjimas tampa rimtu

konkurentu praktiškai visoms programinės įrangos monopolijoms. O šalių vyriausybės gali prisidėti prie atvirosios programinės įrangos vertimo į nacionalines kalbas, vartotojų mokymo ir programų populiarinimo, taip sustiprinamos konkurencija.

Importo / eksporto balansas. Šalys, kurios neturi stambių nuosavybinės programinės įrangos gamintojų, reikiamą programinę įrangą importuoja, tad pinigų srautas eina į užsienį. Jeigu šalis importuoja aukštąsias technologijas, tai norėdama išlaikyti pinigų srautų balansą turi eksportuoti žaliavas arba pigesnės darbo jėgos kuriamus gaminius. Kas pasikeistų, jeigu vyriausybė ir politikai rūpintųsi platesniu atvirųjų programų naudojimu? Atvirųjų programų nereikėtų pirkti. Taigi net naudojant sukurtas užsienyje programas nesukuriamas iš šalies išeinantis pinigų srautas bei pagerinamas šalies užsienio prekybos balansas.

Vietinių specialistų kompetencija. Kai naudojama nuosavybinė programinė įranga, tai vietinėje rinkoje ugdomi programinės įrangos pardavėjai, diegėjai ir prižiūrėtojai, nes programos pirminiai tekstai išlaptinti ir klaidų taisymu ar programų tobulinimu gali užsiimti tik gamintojo programuotojai. Naudojantis atvirąja programine įranga, taip pat reikalingi diegėjai, prižiūrėtojai, bet papildomai atsiranda galimybė vietiniams programuotojams dalyvauti taisant, tobulinant programas ir taip įgyti kompetencijų ne tik naudotis aukštosiomis technologijomis, bet ir jas kurti.

Vietinės ekonomikos augimo skatinimas. Jeigu įmonės naudoja atvirąją programinę įrangą, jos sutaupo lėšų, būtinų nuosavybinei programinei įrangai pirkti, todėl gali skirti daugiau lėšų IT ūkiui prižiūrėti, specifinėms programoms kurti, darbuotojams tobulinti. Visas minėtas paslaugas teikia vietinės įmonės ir tam išleisti pinigai spartina vietinės ekonomikos augimą ir aukštųjų technologijų plėtrą.

Švietimo sistema. Atviroji programinė įranga kuriama bendruomenei ir su bendruomene, taigi mokydami jaunimą informatikos, remdamiesi atvirosiomis programomis, mes kartu mokome pilietiškumo, bendruomeninių vertybių, bendravimo ir savitarpio pagalbos principų. Mokydami informatikos, remdamiesi nuosavybinėmis programomis, mes diegiamo atskirtį (negalima nusipirkto programos niekam duoti), nedraugiškumą (jeigu padėjai draugui nukopijuodamas savo nuosavybinę programą – tapai piratu) ir atliekame programų gamintojo rinkodaros skyriaus darbą – pratiname jaunimą naudotis konkrečia vieno gamintojo nuosavybine programa, nes visų alternatyvų išmokyti nėra galimybių (Jančoras 2006).

Nauji verslo modeliai

Nematerialios vertybės (programinė įranga, meno kūriniai, technologijos) tampa svarbia turto forma. Atsiranda galimybė savo turtu dalintis nemokamai ir nieko neprarasti. Nusprendęs dalintis materialiais daiktais, pavyzdžiui, obuoliais, tai gali daryti tol, kol turi obuolių, bet nusprendęs dalintis savo sukurta programine įranga tai gali daryti neribotai, nes kažkam atidavęs programos kopiją vis dar turi pačią programą ir gali ją kopijuoti tiek, kiek tik nori. Tai tinka viskam, ką galima lengvai kopijuoti neprarandant originalo, ir kai kopijos nebegalima atskirti nuo originalo. Pvz., tai, ką galima saugoti skaitmeniniu pavidalu: muzika, filmai, nuotraukos, programinė įranga, tekstai.

Verslo modeliai – tai būdai patenkinti vartotojų poreikius ir uždirbti (Business model 2010). Ilgą laiką pagrindinis verslo modelis buvo gaminti prekes ar paslaugas ir jas parduoti. Informacinės sistemos ir mažėjančios transportavimo išlaidos sukūrė globalią visuotinės konkurencijos rinką. Norint išlikti tokioje rinkoje, reikia naujų verslo modelių. Novatoriškų verslo modelių kūrimas – svarbiausias įmonių išlikimo, augimo ir klestėjimo veiksnys (Strazdas *et al.* 2002). Verslo modeliai nėra patentuojami ar saugomi autorių teisės, todėl visi gali juos laisvai kopijuoti ir pritaikyti savo organizacijoms.

Verslo modelis nusako ne tai, „ką?“ įmonė darys, o „kaip?“ ji tai darys. Kiekvieną veiksmą galime skirtingai organizuoti, galime skirtingai apmokestinti, galime skirtingai pristatyti, akcentuoti skirtingas savybes ar vertybes. O dabar įsivaizduokite, kad atliekame ne vieną veiksmą, bet jų kombinaciją, galimų verslo modelių variacijų skaičius artėja link begalybės.

Įprastas verslo modelis, kurį dažniausiai taiko programinės įrangos gamintojai, naudodamiesi nuosavybinėmis licencijomis, tai teisės naudotis programine įranga pardavimas. Galima sėkmingai pardavinėti ir atvirąją programinę įrangą – dauguma licencijų to nedraudžia. Tiesa, parduodant tai, kas yra laisva ir pasiekama nemokamai, reikia rinkodaros pastangų arba pasiūlyti tai, kas suviliotų vartotoją.

Kai licencija nedraudžia, įmonės gali atvirąsias programas pervadinti ir pardavinėti su savo prekės ženklu.

Nuosavybinės programinės įrangos gamintojai dažnai konsultuoja naudotojus ir taiso programinės įrangos klaidas. Nors populiarūs atvirosios programinės įrangos projektai turi aktyvius forumus, kuriuose galima pasikonsultuoti ir operatyviai gauti atsakymus, bei atvirosios programinės įrangos projektų klaidos dažnai taisomos greičiau nei nuosavybinės programinės įrangos, tačiau yra

norinčių turėti sutartines garantijas, kad jais bus pasirūpinta. Tokią paslaugą vis dažniau parduoda ir atvirosios programinės įrangos kūrėjai.

Nuosavybinių programų integravimu į informacines sistemas rūpinasi vietiniai gamintojo partneriai. Atvirųjų programų atveju ne tik integruoti, bet ir keisti, pritaikyti programas gali bet kuri įmonė, turinti pakankamai kompetencijos tai daryti.

Populiarus verslo modelis, kai įmonė stengiasi išnaudoti atvirųjų programų privalumus, tačiau pasilieka nuosavybines teises pardavimams. Dažnai tokiu atveju yra platinamos kelios versijos: viena – su atvirąja licencija, kita – su nuosavybine licencija.

Organizacija, gaminanti populiarią atvirąją programinę įrangą (pvz., *Mozilla*, *Apache*, *Linux*), gali sulaukti užsakymų pritaikyti savo programas konkrečių informacinių sistemų poreikiams. Pritaikymo darbus dažniausiai užsako įmonės, kurios konstruoja dideles informacines sistemas ir nori jose panaudoti atvirąją programinę įrangą, bet prireikia specifinės funkcijos arba ją reikia suderinti su kitomis sistemomis. Tenka spręsti uždavinį: ar taisyti programą patiems, ar samdyti nepriklausomus programuotojus, ar tai patikėti programos kūrėjams.

Programinės įrangos licencijos pakeitimas iš nuosavybinės į atvirąją gali suteikti įmonei pagreitį. Tarkime, įmonė gamina programinę įrangą, tačiau naudodama nuosavybinę licenciją jos parduoda mažai. Pati programinė įranga yra gera, tačiau įmonė neturi lėšų rinkodarai arba stipri kitų gamintojų konkurencija neleidžia įmonei plėstis. Mažas pardavimų skaičius didina programos savikainą. Jei programa tikrai reikalinga, pakeitus licenciją ir programinę įrangą ėmus platinti laisvai, vartotojų skaičius pradės didėti. Programos kūrėjai neuždirbs iš kiekvienos kopijos pardavimo, tačiau išaugs konsultacijų, taisymo, integravimo poreikis, kurį tenkindama įmonė gaus pajamas. Prie programos tobulinimo prisijungs savanoriai pagalbininkai, todėl programos kūrimo savikaina gerokai sumažės.

Verslas ar filantropija. Ubuntu atvejis

Atviroji programinė įranga yra prieinama kiekvienam. Kiekvienas vartotojas, įsigijęs kompiuterį, gali nemokamai atsisiųsti iš interneto saugyklų jam reikalingą atvirąją programinę įrangą. Markas Šatlvortas (Mark Shuttleworth) žengė dar toliau. Jo finansuojamoje įmonėje *Canonical* galima užsakyti ir paštu nemokamai gauti *Ubuntu* (*Ubuntu* 2010) distributyvo kompaktinę plokštelę.

Pats Markas Šatlvortas teigia, kad daugiau nei 20 mln. Lt investavęs į *Ubuntu Linux* kuriančią įmonę *Canonical* tikisi komercinės sėkmės, t. y., kad laisvai platinamo *Ubuntu Linux* kūrimas turėtų būti išlaikomas parduodant susijusias paslaugas.

Ubuntu kūrimą galima vadinti verslu arba filantropija, jeigu tai socialiai atsakingas verslas, kurio šalutinis efektas identiškas filantropinės veiklos rezultatui.

Pagrindinis *Ubuntu* tikslas – teikti atvirąsias programas, reikalingas kasdieninei žmonių veiklai. Anksčiau vyravo požiūris, kad daugelis *Linux* operacinių sistemų skirtos tik sistemų administratoriams, programuotojams ar kitiems patyrusiems kompiuterių naudotojams, tačiau tai jau praeitis. *Ubuntu* yra pritaikyta paprastiems kompiuterio naudotojams, kuriems kompiuteris reikalingas naršyti internete, klausytis muzikos, žiūrėti filmus, mokyti ir pan.

Pinigai prieš įgūdžius

Apžvelgę informacinės sistemos kūrimo išlaidas, matome dvi galimybes: išleisti daugiau pinigų perkant nuosavybines programas ir sugaišti mažiau IT specialistų laiko, arba išleisti mažiau pinigų naudojantis atvirosiomis programomis ir sugaišti daugiau IT specialistų laiko. Kurdami informacines sistemas atvirųjų programų pagrindu, mes investuojame į IT specialistų kvalifikaciją, patirtį ir gebėjimus, pirkdami nuosavybines programas, mes mokame už tą patirtį, kurią sukaupė programinės įrangos gamintojas (Woods *et al.* 2005).

Kiekviena įmonė turėtų savęs paklausti: ar mums reikalingas kvalifikuotas, patyręs sumanus IT departamentas? Dažnai atsakoma: mūsų darbas pardavinėti, gaminti, statyti ar pan. ir ne mūsų reikalas kurti informacines sistemas. Todėl ne informacinių technologijų įmonėms verta visai atsisakyti IT skyriaus ir pirkti kompleksinę paslaugą nesigilinant, kokia programinė įranga naudojama. Klausimas – pinigai ar įgūdžiai – keliamas IT paslaugas teikiančioms įmonėms. Didesnį potencialą turi įmonė, kuri investuoja į savo specialistų žinias, patirtį, gebėjimus ir prisiima visą atsakomybę, nes dirba su atvirosiomis programomis, o ne ta, kuri tarpininkauja parduodant nuosavybines programas.

Išvados

1. Laisvosios programinės įrangos judėjimas – tai socialinis reiškinys, vartotojų teisių ir laisvių gynimo judėjimas.
2. Žmonės suvokia verslo procesus ir nemėgsta būti laikomais pinigų šaltiniu, vartotojai nori sąžiningos partnerystės santykių.
3. Atvirojo kodo programų kūrimas – tai nauja kūrimo bendradarbiaujant ir resursų sutelkimo bei koordinavimo metodika.
4. Didesnį potencialą turi įmonė, kuri investuoja į savo specialistų žinias, patirtį, gebėjimus ir prisiima visą atsakomybę.
5. Sąveikaujant ir persipinant visuomeniniam judėjimui su verslo procesais gimsta nauji, konkurencingi verslo modeliai, randasi naujas požiūris į vartotojus.

Literatūra

- Business model*. 2010 [interaktyvus], [žiūrėta 2010 10 27]. Prieiga per internetą: <http://en.wikipedia.org/wiki/Business_model>.
- Cheal, D. 1988. *The Gift Economy*. Routledge: London. 228 p.
- Dagienė, V; Jevsikova, T. 2004. Tyrimas „Atviras kodas švietime“, *Švietimo naujienos* 17(192): 14–16.
- Jančoras, Ž. 2006. Free software in science and study organisation, in *2nd International Conference on Informatics in Secondary Schools Evolution and Perspectives (ISSEP 2006): Information Technologies at School*. November 07–11, 2006, Vilnius, Lithuania, 677–682.
- Kibucas*. 2010 [interaktyvus], [žiūrėta 2010 10 27]. Prieiga per internetą: <<http://lt.wikipedia.org/wiki/Kibucas>>.
- Open Source Initiative*. 2010 [interaktyvus], [žiūrėta 2010 10 27]. Prieiga per internetą: <www.opensource.org>.
- Raymond, E. 2001 *The Cathedral & the Bazaar: Musings on Linux and Open Source by an Accidental Revolutionary*. Sebastopol: O'Reilly Media. 242 p. ISBN:978-0-596-00108-7.
- Stallman, R. 2005. Free is not open software, *Communications of the ACM* 7: 12–13.
- Stallman, R. 2009. Viewpoint Why “Open Source” Misses the Point of Free Software, *Communications of the ACM* 6: 31–33. doi:10.1145/1516046.1516058
- Strazdas, R.; Jakubavičius, A. 2002. Inovacijos – Lietuvos įmonių konkurencinio pranašumo pagrindas, iš *Mokslinės konferencijos Verslas, vadyba ir studijos 2001* medžiaga, 201–211.
- The Apache Software Foundation*. 1999 [interaktyvus], [žiūrėta 2010 10 27]. Prieiga per internetą: <www.apache.org>.
- The Free Software Definition*. 2010 [interaktyvus], [žiūrėta 2010 10 27]. Prieiga per internetą: <www.gnu.org/philosophy/free-sw.html>.
- Ubuntu*. 2010 [interaktyvus]. Canonical Ltd. [žiūrėta 2010 10 27]. Prieiga per internetą: <www.ubuntu.com>.
- Zeitlyn, D. 2003 Gift economies in the development of open source software: anthropological reflections, *Research Policy* 7: 1287–1291. doi:10.1016/S0048-7333(03)00053-2
- Wildstrom, S. 2004. A Big Fly in the Open-Source Soup [interaktyvus]. *Business Week Online* [žiūrėta 2011 04 14] Prieiga per internetą: <http://www.businessweek.com/technology/content/aug2004/tc20040813_1107_tc120.htm>.
- Woods, D. Guliani, G. 2005. *Open Source for the Enterprise*. Sebastopol: O'Reilly Media. 240 p. ISBN: 978-0-596-10119-0

FREE OPEN SOURCE SOFTWARE: SOCIAL PHENOMENON, NEW MANAGEMENT, NEW BUSINESS MODELS

Ž. Jančoras

Abstract

In the paper assumptions of free open source software existence, development, financing and competition models are presented. The free software as a social phenomenon and the open source software as the technological and managerial innovation environment are revealed. The social and business interaction processes are analyzed.

Keywords: free software, open source, business models, management, licenses.